

Ks. Jerzy Adamczyk

Radom

Urząd notariusza kurii diecezjalnej. Próba wykładni obowiązujących przepisów

Wstęp

Właściwe funkcjonowanie kurii diecezjalnej jako organu o charakterze administracyjnym, który świadczy biskupowi pomoc w zarządzaniu całą diecezją, wymaga oprócz wikariuszy generalnych i biskupich, także innych pracowników, którzy zajmowaliby się właściwym prowadzeniem kancelarii kurii. Do takich osób, które pełnią ważne funkcje kurialne, należy zaliczyć notariusza.

W niniejszym artykule uwaga zostanie skierowana na instytucję notariusza kurii diecezjalnej¹. Najpierw w ogólnym zarysie zostanie przedstawiona terminologia i aspekt historyczny instytucji notariusza kurii biskupiej, następnie omówi się pojęcie, kwalifikacje, mianowanie i odwołanie notariusza, by na koniec wyeksplikować zadania tego urzędnika kurii.

¹ Przedmiotem refleksji w niniejszym artykule jest wyłącznie osoba notariusza kurii diecezjalnej, czyli pracownika realizującego swoje zadania w dziedzinie administracyjnej (por. kan. 472), w odróżnieniu od urzędu notariusza sądu kościelnego. Por. kan. 1437; por. Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii "Dignitas connubii"*, 25.01.2005, [dalej: DC], 62, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej "Dignitas connubii"*, red. T. Rozkrut, tekst łaciński i polski, Sandomierz 2007.

I Terminologia i aspekt historyczny instytucji notariusza kurii biskupiej

Notariusz jest to osoba zaufania publicznego, ustanowiona przez zwierzchnika określonej społeczności dla sporządzania aktów o charakterze publicznym. Działalność notariusza ma charakter publiczny i tym różni się od zwykłego pisarza².

Potrzeba, a raczej konieczność instytucji notariusza wynika z natury społeczności. Prawa ludzi są przecież uwarunkowane różnymi okolicznościami, np. orzeczeniami władzy publicznej, wzajemnymi umowami, mogą też być wzajemnie przekazywane. Chodzi o to, by prawa te, przysługujące społeczności i poszczególnym jej członkom, oraz wypływające z nich obowiązki, były uznane za autentyczne nie tylko w chwili ich powstania, lecz aby i w przyszłości nie budziły wątpliwości. Pismo jednak wówczas jest świadectwem prawdy, gdy zostanie sporządzone przez pisarza, który daje rękojmię, iż w całej rozciągłości uczciwie wyraził prawdę. Członkowie społeczności tylko wtedy mogą być przekonani, że dane pismo jest autentyczne, gdy mają pewność, iż osoba, która została powołana do jego sporządzenia, jest wiarygodna. Świadectwem wiarygodności wytwarzającego dokument jest jego powszechnie znany, nieskazitelny charakter, przysięga, mocą której zobowiązuje się, że będzie wiernie sporządzać akta, jak również świadectwo władzy publicznej. Zwierzchnik społeczności może bowiem upoważnić określoną osobę do sporządzania aktów prawnych jego powagą, nadając im charakter publiczny. W tym wypadku rękojmią wiarygodności aktów dokonanych przez tę osobę, jest nominacja, udzielona jej przez kierującego społecznością³.

Termin „notariusz” pochodzi od słowa *notificare*, albo od wyrazu *nota*. *Notificare* oznacza podawać do powszechnej wiadomości minione wydarzenia. Ci więc pisarze, którzy za pomocą pisma rozpowszechniali wiadomości, otrzymali miano notariuszy („eo quod gestum est, notum faciunt”)⁴.

² Por. I. Grabowski, *Notariusz w ustawodawstwie kościelnym*, „Collectanea Theologica”, R. 16, 1935, z. 4, s. 585. Autor przytacza postanowienia synodu w Taragonie (1367 r.), w których zarządza się, iż akta o charakterze publicznym mogą sporządzać tylko ci, którzy są do tego upoważnieni przez zwierzchnika społeczności. Podobnie stanowią sejmy krakowski (1543 r.) i warszawski (1582 r.), gdzie prawodawca stawia wymaganie: kontrakty mają być spisane wobec notariusza.

³ Por. tamże, s. 585–586.

⁴ Por. tamże, s. 586.

Noty (*noto* – pisać szyfrem, stenografować) były to znaki (skrótory) na oznaczenie pewnych słów, którymi posługiwano się przy szybkim pisaniu, np. spisywaniu czyjś przemówienia, zeznania itp. Noty te następnie przekładano na zwykłe pismo. Tych, którzy używali tych not (znaków) do szybkiego pisania, nazywano notariuszami⁵.

Źródła prawa także inaczej określają notariusza i jego stanowisko, wskazując przez to różnoraki zakres działania tego urzędnika. Nazywano więc go *scriba* – pisarzem, gdyż spisywał zachodzące wypadki; *chartularius* albo *iudex chartularius*, *scriniarius*, *servus publicus*, *receptor*, *protocolista*, *secretarius*, *tabellio*, *cancellarius*, *archiwista*, *actuarius*, *iudex ordinarius*⁶.

Jak widać, terminologia odnosząca się do notariusza nie jest jednolita. Nie tylko w różnych źródłach prawa, lecz nawet w tych samych dokumentach prawodawca w różny sposób określa wspomnianego urzędnika, np.: Urban VIII w dekreście z 1626 r. używa w jednym miejscu słowa *notarius*, a w innym – *actuarius*; Synod Rzymski z 1725 r. w kan. 2 posiada zapis: *notarii aut scribae*; Benedykt XIV w konstytucji *Ad militantis* z 30 marca 1742 r. w nr 44, 47 – *notarii sive actuarii*⁷.

Dla Rzymian słowo *notarius* oznaczało najpierw każdego pisarza zdatnego, by podejmować się szybkiego zapisywania pod dyktando za pomocą not (znaków skróconych, które potem przekładano na pismo). Późniejszy rzymski *notarius* w przeciwieństwie do zwykłego pisarza – sekretarza, to często prawnik profesjonalista, który mógł być *tabularius*, *tabellio* albo *exceptor*⁸. Kościół wzorując się na prawie rzymskim, zachował te urzędy, lecz uprościł terminologię i wszystkich tych urzędników bez różnicy objął wspólnym terminem „notariusz”⁹.

Jakkolwiek wymienione trzy urzędy miały wyraźnie określony zakres kompetencji, były jednak możliwe do pogodzenia: ta sama osoba mogła być w tym

⁵ Por. G. Aral, *Le notariat en droit ecclésiastique, étude historique et juridique*, „Studia Canonica”, R. 36, 2002, z. 1, s. 169.

⁶ Por. I. Grabowski, *Notariusz...*, dz. cyt., s. 586–587.

⁷ Por. tamże, s. 587.

⁸ *Tabularius* spełniał funkcję sekretarza w administracji i miał charakter urzędnika publicznego, *tabellio* wykonywał zawód pisarza publicznego i był do dyspozycji tych wszystkich, którzy chcieli zrehabilitować umowę albo testament, wreszcie *exceptor* to rodzaj urzędnika (pisarza) sądowego. Por. G. Aral, *Le notariat...*, dz. cyt., s. 169–170.

⁹ Por. G. Aral, *Le notariat...*, dz. cyt., s. 170. *Tabularius* stał się notariuszem urzędów administracyjnych Kościoła, *exceptor* zainspirował powstanie urzędu notariusza sądu kościelnego, a *tabellio* został notariuszem publicznym. Por. tamże.

samym czasie notariuszem kancelarii, notariuszem sądowym i notariuszem publicznym. Historykowi trudno czasem określić, w jakim charakterze notariusz sporządzał pisma, czy jako sądowy, administracyjny, czy publiczny. Nadto, pewne osoby, takie jak kanclerze lub proboszczowie, wykonywały funkcje re-jentalne w Kościele, chociaż nie nazywano ich notariuszami. Zatem czynności notarialne w prawie kościelnym nie były wyłączną domeną notariuszy¹⁰.

Już w starożytności chrześcijańskiej spotykamy notariuszy, którym zawdzięczamy bardzo wiele cennych zapisów. W Kościele rzymskim ustanawiano ich od samego początku. Ich szczególnym zadaniem było spisywanie akt męczenników¹¹. Trzeci następca św. Piotra, papież Klemens I (88–97) ustanowił siedmiu notariuszy, wybranych spośród chrześcijan zdolnych do pisania za pomocą not i znanych z nieskazitelności życia i uczciwości. **Mieli oni za zadanie** spisywać historie pierwszych męczenników chrześcijaństwa, ich heroiczne działania, sposób i miejsce tortur. Aby temu sprostać i zrelacjonować te wydarzenia zgodnie z prawdą, notariusze musieli nawiązywać kontakty ze świadkami męczeństw. Było to niebezpieczne, ponieważ na mocy dekretu wydanego przez cesarza każdy, kto zostałby schwytany w czasie robienia notatek na miejscu męczeństwa, miał zostać stracony. Tym notariuszom udzielano, po raz pierwszy w historii notariatu *publica fides*, a to znaczyło, że akta męczeństwa, które redagowali, były autentyczne i miały moc dowodową. Do pomocy wspomnianym notariuszom papież Fabian (236–250) ustanowił *subdiakona scrinarii* (archiwariusza), zobowiązanego do przepisywania zwyczajnym pismem ich sprawozdań „stenograficznych”¹².

Po okresie prześladowań papież Juliusz I (337–352) przydzielił notariuszom nowe funkcje. Musieli nie tylko troszczyć się o archiwa zawierające akta męczenników, ale także pisać, rejestrować i przechowywać dokumenty odnoszące się do procesów kościelnych, dekrety, listy papieskie i na podstawie

¹⁰ Por. tamże, s. 170.

¹¹ Por. E. Szafronowski, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977, s. 80.

¹² Por. G. Aral, *Le notariat...*, dz. cyt., s. 171. I. Grabowski przypomina: „*Liber pontificalis* podaje, że papież Klemens I podzielił Rzym na siedem okręgów i na każdy naznaczył jednego notariusza do spisywania aktów męczeńskich. Byli to tzw. *notarii regionarii*. Ta sama księga dodaje, że papież Anterus (235–236) pilnie przechowywał akta męczeńskie, sporządzone przez notariuszy, oraz że papież Fabian (236–240) podporządkował tych siedmiu notariuszy, siedmiu subdiakonom” (*Notariusz...*, dz. cyt., s. 590).

zwyczaju powszechnego wszystkie dokumenty Kościoła rzymskiego. Kierownictwo utworzonej kancelarii papieskiej zostało powierzane notariuszowi, najpierw nazywanemu *primicier* potem, począwszy od pontyfikatu Honoriusza II (1124–1130), „kanclerz”. Notariusze byli stopniowo obarczani zadaniami redagowania szkiców (schematów) wszystkich listów apostolskich: bulli, konstytucji, dekretów, rozporządzeń, encyklik itd¹³.

Primicer zajmował wysokie stanowisko w kurii, był on bowiem naczelnikiem kancelarii papieskiej i zwierzchnikiem notariuszy, drugim naczelnikiem był *secundocarius*, natomiast *protoscriniarius* był kierownikiem urzędów archiwalnych¹⁴.

Oprócz notariuszy apostolskich w pierwszych wiekach chrześcijaństwa pojawiają się notariusze powoływani przez biskupów (*notarii communes ordinariorum*), aby sporządzać dokumenty, pisać listy, poświadczać autentyczność akt. Ich nominacji biskupi dokonywali mocą zlecenia papieskiego, bądź zwyczajowo, albo też własną powagą. Działalność ich była ograniczona do terytorium określonej diecezji. Święty Augustyn zaświadcza, że notariusze kościelni (*notarii ecclesiae*) spisywali protokół czynności przy wyborze biskupów¹⁵.

Za czasów Karola Wielkiego (768–814) jednemu z notariuszy biskupich powierzano funkcję strzeżenia różnego rodzaju akt i dokumentów publicznych. Takiego głównego notariusza określano mianem kanclerza. Wkrótce stanowisko to nabrało dużego znaczenia, nie tylko na terenie Frankonii, lecz także w innych krajach. Bardzo często kanclerz stawał się przełożonym notariuszy¹⁶.

Pierwszą wzmiankę na temat notariusza i mocy dowodowej potwierdzanych przez niego dokumentów posiadamy w prawodawstwie kościelnym z 1166 r., a więc z czasów pontyfikatu Aleksandra III. Zawarta jest ona w dekretale wspomnianego wyżej papieża.

¹³ G. Aral, *Le notariat...*, dz. cyt., s. 171; por. I. Grabowski, *Notariusz...*, dz. cyt., s. 590. Znaczącym świadectwem o instytucji notariuszy apostolskich jest list papieża Grzegorza Wielkiego z marca 598 r., w którym poświadczają obecność zespołu tych urzędników zatrudnionych przy redagowaniu dokumentów papieskich, ich przechowywaniu i wysyłaniu: między nimi wyróżniała się osoba *primicierius notariorum*, która w dokumentach z X w. jest zwana *cancellarius*. Por. G. Trevisan, *Il cancelliere della curia diocesana tra antico e moderno*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, R. 14, 2001, nr 2, s. 116.

¹⁴ Por. I. Grabowski, *Notariusz...*, dz. cyt., s. 590–591.

¹⁵ Por. tamże, s. 595.

¹⁶ Por. G. Trevisan, *Il cancelliere...*, dz. cyt., s. 116.

Z początkiem XIII w., na wzór rzymskiej, zaczynają się organizować kurie arcybiskupie, a w związku z tym pojawia się funkcja notariusza kurii biskupiej.

O notariuszach w dzisiejszym znaczeniu jest mowa w ustawodawstwie Innocentego III (1198–1216). Papież ten na soborze laterańskim IV w 1215 r. postanawia, by sędzia przy przesłuchiowaniu stron i świadków miał zawsze osobnego pisarza – „*publicam personam aut duos viros idoneos*”¹⁷.

Trzeba dodać, że w Kodeksie z 1917 r. notariusze kurii diecezjalnych uzyskali *fides publica* – ich podpis uwiarygodniał akty kurii (por. kan. 373)¹⁸.

II Pojęcie, kwalifikacje, mianowanie i odwołanie notariusza

Wśród osób wchodzących w skład kurii biskupiej ważną rolę pełni notariusz.

Prawodawca kodeksowy daje biskupowi diecezjalnemu możliwość powołania notariuszy: „Oprócz kanclerza można ustanowić innych notariuszy” (kan. 483 § 1). Ze sformułowania przywołanego przepisu wynika, iż urząd notariusza jest fakultatywny. Kodeks nie zobowiązuje, tylko upoważnia biskupa do mianowania innych notariuszy, oprócz kanclerza i wicekanclerza. Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores* przypomina, że „urząd notariusza, który sprawują [...] inni notariusze, ma bardzo ważne znaczenie kanoniczne”¹⁹.

Kodeks z 1983 r. nie podaje określenia notariusza. Jednak na podstawie różnych przepisów kodeksowych, jak i innych dokumentów Kościoła można podjąć próbę odpowiedzi na pytanie – kim jest notariusz kurii biskupiej.

Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów posiada następujący zapis: „Urząd kanclerza może być powierzony wiernemu o nieposzlakowanej opinii

¹⁷ W nr 38 w konstytucji *De scribendis actis*, ut probari possint czytamy: „[...] iudex semper adhibeat aut publicam, si potest habere, personam, aut duos viros idoneos, qui fideliter universa iudicii acta conscribant [...]” (cyt. za E. Szafronki, *Współpracownicy biskupa...*, dz. cyt., s. 80).

¹⁸ Por. G. Aral, *Le notariat...*, dz. cyt., s. 169, 176.

¹⁹ Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi „Apostolorum successores”*, 22.02.2004, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do Spraw Biskupów, Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*, 180 a, [dalej: AS], Kielce 2005.

i ponad wszelkim podejrzeniem, biegłemu w sprawach kanonicznych i z praktyką administracyjną” (AS 180). Niewątpliwie tekst ten może być w pełni odniesiony także do notariusza. A więc notariuszem może być wierny²⁰, mający nieposzlakowaną opinię, będący ponad wszelkim podejrzeniem, biegły w sprawach kanonicznych oraz mający za sobą praktykę administracyjną.

Podobnie postanawia dyrektorium *Ecclesiae imago* z 1973 r., w którym żąda się od kandydatów na urzędy kurialne (a więc i na notariusza kurii) wysokich kwalifikacji fachowych i moralnych. Powinni oni odznaczać się szczególną biegłością w zakresie spraw, które zostaną im zlecone, oraz pobożnością i gorliwością pasterską²¹.

Aktualny *Kodeks prawa kanonicznego* wymienia przymioty notariusza kurii (kwalifikacje moralne). Są one następujące: nieposzlakowana opinia i wolność od jakichkolwiek podejrzeń (por. kan. 483 § 2). Identyczne przymioty moralne notariusza kancelarii sądu kościelnego, nawiązując wyraźnie do kan. 483 § 2 KPK, wymienia instrukcja procesowa *Dignitas connubii* (nr 63).

Warto przytoczyć normę *Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich*, która *expressis verbis* odnosi się do notariusza. W kanonie 253 § 2 prawodawca postanawia: „Notariusze powinni cieszyć się dobrą sławą i być wolni od jakiegokolwiek podejrzenia”.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. (kan. 483 § 1) nie mówi o tym, czy kandydat na urząd notariusza ma być kapłanem²². Z tego milczenia prawodawcy wynika, że może być nim każdy wierny (diakon, osoba świecka, w tym rów-

²⁰ „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie” (kan. 204 § 1).

²¹ Zob. Sacra Congregatio pro Episcopis, *Directorium de pastorali ministerio Episcoporum „Ecclesiae imago”* (22 februarii 1973), 200, [w:] *Enchiridion Vaticanum*, t. 4, Bologna 1997, nr 1945–2328, tekst polski w: E. Szafrowski, *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t. 6, z. 1, nr 10370–11035.

²² W trakcie rewizji Kodeksu odnośnie do notariuszy odrzucono fragment kan. 373 § 3 KPK z 1917 r. „si clerici desint”, ale pozostawiono zastrzeżenie na korzyść notariusza – kapłana w sprawie, gdzie może być zagrożone dobre imię kapłana (Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema canonum Libri II De Populo Dei*, can. 296 § 2, Città del Vaticano 1977).

niez kobieta)²³, o ile posiada określone przymioty (por. kan. 228 § 1)²⁴, z wyjątkiem sytuacji, gdy notariusz pełniłby swoje zadanie w sprawie, gdzie może być zagrożone dobre imię kapłana. Wtedy notariusz musi być kapłanem (por. kan. 483 § 2)²⁵.

Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych *Diaconatus originem* przypomina, że „W kuriach, jeżeli (diakoni) posiadają odpowiednie kwalifikacje, mogą być powołani na stanowisko notariusza”²⁶.

Kodeks Jana Pawła II postanawia, że głównym zadaniem notariusza jest sporządzanie lub podpisywane pism, które w następstwie tego nabierają charakteru urzędowego. Akta zredagowane lub podpisane przez wspomnianego urzędnika są „publicznymi dokumentami kościelnymi” ze wszystkimi konsekwencjami²⁷.

Na podstawie tego, co dotychczas powiedziano, można skonstatować, iż notariusz kurii diecezjalnej to wierny, mianowany przez kompetentną władzę kościelną, posiadający przepisane prawem powszechnym i partykularnym kwalifikacje fachowe i moralne (por. kan. 149 § 1), biegle w sprawach kano- nicznych i z praktyką administracyjną, którego głównym zadaniem jest troska

²³ Według kan. 373 § 3 Kodeksu z 1917 r. w razie braku duchownych notariuszem mógł być także laik (por. G. Bier, *Komentarz do kan. 483*, [w:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 2, red. K. Lüdicke, Essen 1988–2001, kan. 483/1; zob. A. Perlasca, *La funzione notarile del cancelliere e degli altri notai della curia*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, R. 14, 2001, nr 2, s. 129).

²⁴ Por. J. Dyduch, *Kancelaria kurii diecezjalnej*, [w:] *Struktura i zadania kurii diecezjalnej*, red. J. Krukowski, K. Warchałowski, Warszawa 2003, s. 95–96; por. A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 140.

²⁵ Por. „Communicationes”, 1981, vol. 13, s. 121–122. W omawianym przypadku nie może być notariuszem nawet diakon. W sprawie, gdy może być zagrożone dobre imię diakona, notariuszem mógłby być także laik. A. Perlasca w kwestii pozycji kan. 483 § 2 w KPK pisze: „W każdym razie odnosi się wrażenie, że norma ta z logicznego punktu widzenia nie jest poprawnie umieszczona. Faktycznie powinna być ona umiejscowiona w księdze VII (tytuł II, rozdział I, art. 3)” (*La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 133).

²⁶ Congregatio pro Clericis, *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium „Diaconatus originem”*, 42, 22.02.1998, „Acta Apostolicae Sedis”, 1998, vol. 90, s. 879–927, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych Diaconatus originem*, 22.02.1998, Watykan 1998.

²⁷ Por. kan. 483 § 1, kan. 1540, § 1. Notariusz jest świadkiem urzędowym (*testis auctorisabilis*). Taki charakter daje mu prawo pozytywne, bo z prawa naturalnego wystarcza, by świadek był wiarogodny. Notariusz z tego tytułu jest osobą publiczną, że spełnia officium publiczne. Por. I. Grabowski, *Notariusz...*, dz. cyt., s. 624.

o sporządzanie lub podpisywanie pism, które przez to nabierają charakteru urzędowego.

Według kanonu 149 § 1 KPK z 1983 r. aby można było komuś powierzyć urząd kościelny, powinien być on zdatny, czyli posiadać przymioty wymagane do tego urzędu prawem powszechnym, partykularnym lub fundacyjnym. Zatem urząd notariusza kurii biskupiej domaga się od jego tytulariusza odpowiednich kwalifikacji.

Przymioty notariusza winny być określone prawem powszechnym i partykularnym. Trzeba dodać, że urząd notariusza można powierzyć tylko osobie zdatnej, czyli czyniącej zadość wymogom zarówno ogólnym, tj. bezwzględny (stawianym kandydatom do każdego urzędu kościelnego), jak też szczegółowym, tj. względnym (wynikającym z natury urzędu, który ma być nadany)²⁸.

Odnowiony *Kodeks prawa kanonicznego* wszystkim pracownikom kancelarii kurialnej, tzn. kanclerzowi, wicekanclerzowi i notariuszom stawia wysokie wymagania natury etycznej: „[...] winni być osobami o nieposzlakowanej opinii i poza wszelkimi podejrzeniami [...]” (kan. 483 § 2)²⁹. Powaga i subtelność urzędu notariusza każe widzieć te przymioty jako istotne³⁰. J. Dyduch pisze w tym względzie: „Chodzi tu nie tylko o wysoki poziom etyczny kandydatów na te urzędy, lecz także o ich aprobatę społeczną. Muszą to być osoby cieszące się dobrą sławą wśród opiniodawczych środowisk diecezjalnych. Na przykład: biskup nie jest zobowiązany zasięgać przy nominacji kanclerza i notariuszy opinii rady kapłańskiej, ale trudno sobie wyobrazić sytuację, że takie nominacje będą dezaprobowane przez to ważne gremium diecezjalne”³¹.

Biskup mianując notariusza, nie powinien mieć wątpliwości co do jego wierności prawu, sumienności, zdolności do zachowania tajemnicy i solidności³².

Należy zauważyć, że w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1917 r. w kan. 373 § 4 została poruszona sprawa kwalifikacji kandydata na notariusza: musi się

²⁸ Por. R. Sobański, *Komentarz do 149*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. 1. *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 239.

²⁹ KPK nie robi różnicy odnośnie do wymagań etycznych między duchownymi a świeckimi kandydatami na notariusza.

³⁰ Por. L. Chiappetta, *Il Codice di diritto canonico*, t. 1, wyd. 1, Napoli 1988, s. 569.

³¹ *Kancelaria kurii...*, dz. cyt., s. 96; odnośnie do „nieposzlakowanej opinii” świeckich kandydatów na notariusza kurii, pozostających w nieprawidłowej sytuacji małżeńskiej zob. interesujące rozważania A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 141.

³² Por. R. Szytchmiller, *Tytuł II – Trybunały*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”...*, dz. cyt., s. 120.

cieszyć nieskalaną sławą i nie podlegać podejrzeniom. Natomiast w Schemacie Kanonów Księgi II KPK o Ludzie Bożym z 1977 r. pominięto całkowicie kwestię wspomnianych przymiotów³³. Jednakże już w następnych schematach KPK wyraźnie wyeksplikowano konieczność posiadania przez notariusza takich przymiotów, jak nieposzlakowana opinia i wolność od wszelkich podejrzeń³⁴.

Dyrektorium *Apostolorum successores* zobowiązuje biskupa diecezjalnego, aby powierzał urzędy kurialne (a więc i funkcję notariusza) „osobom, które charakteryzują się [...] gorliwością duszpasterską i nieskazitelnością życia chrześcijańskiego” (nr 177).

Chociaż Kodeks Kościoła łacińskiego nie wypowiada się na temat wykształcenia notariusza kurii, to jest oczywiste, że aby owocnie i skutecznie wypełniać swoje zadania, powinien mieć wiedzę teologiczną i kanonistyczną. Bez niej nie byłby zdatny do należytego pełnienia swojej funkcji. Nowy kształt kurii diecezjalnej, uwzględniający wymiar duszpasterski, wymaga od notariusza także biegłości w sprawach związanych z duszpasterstwem. Właściwe wykonywanie urzędu notariusza nie jest możliwe bez takich przymiotów, jak zdrowy rozsądek i roztropność³⁵.

O konieczności posiadania przygotowania fachowego i praktyki duszpasterskiej u kandydata na notariusza mówi pośrednio dyrektorium *Apostolorum successores*: „Biskup powinien unikać powierzania urzędów lub zadań osobom nie mającym odpowiedniego przygotowania: trzeba aby najpierw upewnić się co do ich przygotowania teologicznego, duszpasterskiego i kompetencji w danej dziedzinie, a dopiero potem stopniowo wprowadzał je w poszczególne zakresy pracy o charakterze specjalistycznym. Aby zapewnić obsadę poszczególnych urzędów, warto by biskup zasięgnął opinii niektórych kapłanów i świeckich, zgodnie ze sposobami, które uzna za stosowne” (nr 177)³⁶.

³³ Por. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Canonum Libri II – De Populo Dei*, kan. 296.

³⁴ *Schema Codicis Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana 1980, kan. 403 § 2; *Codex Iuris Canonici, Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1982, kan. 483 § 2; zob. G. Bier, *Komentarz do kan. 483*, kan. 483/1.

³⁵ Por. J. Dyduch, *Kancelaria kurii...*, dz. cyt., s. 96.

³⁶ Odnośnie do przygotowania świeckich kandydatów na kanclerza kurii można by powołać się na kan. 231 § 1 KPK. Por. A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 141.

Cenny, gdy idzie o pastoralny wymiar urzędu notariusza – kapłana (i innych pracowników kurii), jest wymóg dyrektorium *Apostolorum successores* sformułowany następująco: „Jeśli chodzi o prezbiterów, biskup zadba o to, aby mieli jakieś inne zadanie związane z posługą duszpasterską, dla podtrzymywania zapału apostoelskiego i uniknięcia – z powodu braku kontaktu z wiernymi – szkodliwej mentalności biurokratycznej” (nr 177).

Każdy urząd kościelny można ważnie otrzymać tylko przez kanoniczne powierzenie (por. kan. 146). Jeśli chodzi o wszystkie urzędy kurialne, to aktualny *Kodeks prawa kanonicznego* postanawia: „Nominacja tych, którzy sprawują urzędy w kurii diecezjalnej, należy do biskupa diecezjalnego” (kan. 470). Dalej prawodawca *expressis verbis* stanowi, że „Oprócz kanclerza można ustanowić innych notariuszy” (kan. 483 § 1).

W tekście łacińskim Kodeksu użyto słów „constitui possunt”. Takich samych wyrazów używa *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 r. (por. kan. 372 § 1)³⁷. Identycznie rozwiązuje to zagadnienie *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich*, uprawniając biskupa do powołania notariusza kurii eparchialnej (por. kan. 253 § 1). Należy zatem stwierdzić, że urząd notariusza w kurii diecezjalnej jest fakultatywny. Biskup zatem może swobodnie mianować notariusza (por. kan. 470).

A. Perlasca zauważa, że kanclerz bądź inni notariusze otrzymują swój urząd według przepisów prawa. Różny jest jednak sposób, w jaki otrzymują władzę. Notariusz przyjmuje ją bezpośrednio, wraz z mianowaniem ze strony biskupa (por. kan. 470); kanclerz, natomiast *ipso iure* na mocy urzędu³⁸.

Wspomniani „inni notariusze” mogą być mianowani do jakichkolwiek czynności albo tylko do czynności sądowych, albo jedynie do określonej sprawy bądź czynności. W świetle kan. 483 § 1 zakres kompetencji notariuszy może być różnie ukształtowany³⁹.

Bywa także, że na potrzeby kancelarii kurii jest mianowanych kilku notariuszy. W tym wypadku jest stosowne, aby biskup w dekrete nominacyjnym

³⁷ Identyczne wyrazy odnośnie do ustanowienia notariusza występują w schematach do KPK: schemat kanonów księgi II KPK z 1977 r., kan. 296 § 1; schemat z 1980 r., kan. 403 § 1; schemat z 1982 r., kan. 483 § 1.

³⁸ Por. *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 134.

³⁹ A. Perlasca przypomina, że może zdarzyć się, iż notariusz jest mianowany, aby posługiwać na stałe w innym urzędzie kurii, różnym od kancelarii (na przykład, w wydziale sakramentów). Por. *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 134.

albo w specjalnym regulaminie kurii, zatroszczył się o konkretne ustalenie zadań kanclerza i notariuszy, włącznie z wicekanclerzem⁴⁰.

Powstaje jednak pytanie. Czy norma mówiąca tylko o możliwości powołania notariusza ma charakter absolutny? Według KPK biskup nie ma obowiązku ustanawiania wicekanclerza ani notariuszy, bowiem w razie potrzeby kanclerz może pełnić funkcję notariusza. Stąd w małych diecezjach, gdzie liczba załatwianych spraw nie jest zbyt duża, wystarczy, aby biskup mianował tylko kanclerza, który będzie wypełniał również zadania przewidziane przez prawo dla notariusza. Wydaje się jednak, że w przypadku większych kurii, gdzie załatwia się wiele różnorodnych spraw, często trudnych, sporządza się dużą liczbę aktów mających skutki prawne, biskup winien mianować wicekanclerza, a gdy i to nie wystarcza – innych notariuszy⁴¹. W takim wypadku obecność notariuszy wydaje się nieodzowna. Skoro kuria diecezjalna ma być dla biskupa sprawną pomocą w administrowaniu diecezją, to musi mieć także odpowiednią liczbę notariuszy, którzy będą publicznie potwierdzać poprawność formalną aktów kurii, prawdziwość zawartych w nich treści oraz zdolność prawną autora dokumentów kurialnych⁴².

Potwierdzeniem nieodzowności mianowania notariuszy, gdy tego domaga się sytuacja, jest następujący passus dyrektorium *Apostolorum successores*: „urząd notariusza, który sprawują [...] inni notariusze, ma bardzo ważne znaczenie kanoniczne, jako że jego podpis jest publicznym potwierdzeniem realizacji aktów prawnych, sądowych i administracyjnych, to znaczy „zaświadcza” o autentyczności prawnej dokumentu, co zakłada uprzednią ocenę oraz weryfikację jego poprawnego zredagowania na piśmie. Ponadto biskup korzysta z pomocy kanclerza i notariuszy w sporządzaniu dokumentów o charakterze prawnym, jak na przykład różnego rodzaju akta jurysdykcyjne, dekrety, indulty itd., aby ich treść była precyzyjna i jasna” (nr 180a).

Swobodna nominacja notariusza przez biskupa diecezjalnego (por. kan. 470) winna być dokonana na piśmie⁴³. Notariusz powinien złożyć przyrzeczenie, że będzie wiernie wypełniać zadanie, w sposób określony prawem lub przez

⁴⁰ Por. tamże; por. I. Grabowski, *Notariusz...*, dz. cyt., s. 617.

⁴¹ Kan. 482 § 2 brzmi: „W razie potrzeby można dać kanclerzowi pomocnika, zwanego wicekanclerzem”. Można mniemać, że także w razie potrzeby można dać kanclerzowi pomocnika notariusza (notariuszy).

⁴² Por. A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 141–142; por. G. Bier, *Komentarz do kan. 482, kan. 482/4*.

⁴³ Kan. 156 postanawia: „Każde powierzenie urzędu powinno być dokonane na piśmie”.

biskupa i zachowa tajemnicę w zakresie i w sposób oznaczony prawem lub przez biskupa (por. kan. 471, nr 1–2).

Wikariusz generalny i wikariusz biskupi może ustanowić notariusza tylko wtedy, gdy dysponuje odpowiednim, specjalnym zleceniem biskupa diecezjalnego udzielonym na piśmie (por. kan. 479 § 1 i 2)⁴⁴.

Notariusza może odwołać biskup diecezjalny: „Kancelarz i notariusze mogą być swobodnie usunięci z zajmowanego stanowiska przez biskupa diecezjalnego. Administrator diecezji może tego dokonać tylko za zgodą kolegium konsultorów” (kan. 485)⁴⁵. Należy dodać, że usunięcie notariusza powinno nastąpić w formie dekretu wydanego z zachowaniem wymogów przepisanych w kan. 192–195, a nie w kan. 190–191 dotyczących przeniesienia. Takie usunięcie może nastąpić „swobodnie”, tzn. zgodnie z wymogami dotyczącymi sprawowania władzy dyskrecyjnej, przysługującej rządcom diecezji w procedurze administracyjnej. W postępowaniu tym trzeba brać pod uwagę fakt „zaistnienia słusznej przyczyny”, której osąd ustawodawca pozostawia roztropnej ocenie rządcy diecezji (por. kan. 193 § 3). W tym celu konieczne jest przeprowadzenie postępowania dowodowego. Taką „słuszną przyczyną” wystarczającą do usunięcia notariusza może być fakt, że tytułariusz tego urzędu sprawuje go bezowocnie bądź ze szkodą dla diecezji, gdyby naruszył obowiązującą go tajemnicę itd.⁴⁶.

Aby dekret usunięcia notariusza osiągnął skutek, musi być przekazany na piśmie (kan. 193 § 4), z podaniem, jeśli zawiera decyzję, przynajmniej ogólnej motywacji (kan. 51)⁴⁷. Trzeba podkreślić, że stałość urzędu notariusza *sede plena* jest niewielka, skoro może być swobodnie usunięty. W postępowaniu zmierzającym do usunięcia z urzędu notariusza biskup diecezjalny nie potrzebuje zwracać się o zgodę do kolegium konsultorów.

⁴⁴ Por. R. Sobański, *Komentarz do kan. 157*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. 1. *Normy ogólne*, dz. cyt., s. 248.

⁴⁵ Analogiczną normę podaje prawodawstwo wschodnie (por. kan. 255 KKKW).

⁴⁶ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 485*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. 2(1). *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 367–368; por. L. Chiappetta, *Il Codice...*, dz. cyt., s. 569.

⁴⁷ Por. G. Read, *Komentarz do kan. 368–572*, [w:] *The canon law letter and spirit a practical guide to the code of canon law. Prepared by the canon law society of Great Britain and Ireland in association with The Canadian Canon Law Society*, red. F. Morrissey, London 1999, s. 269.

Inaczej jest w sytuacji *sede vacante*. Wówczas administrator diecezji nie może swobodnie zwolnić notariusza, potrzebuje zgody kolegium konsultorów, które zabezpiecza ciągłość władzy na stolicy biskupiej⁴⁸. Bez uzyskania zgody tego gremium usunięcie notariusza byłoby nieważne. Trzeba dodać, że administrator diecezji może zwolnić notariusza z poważnych przyczyn oraz z zachowaniem sposobu postępowania określonego prawem (por. kan. 193 § 1).

W związku z możliwością usunięcia notariusza w sytuacji *sede vacante* pojawia się kwestia: czy mianowanie nowego notariusza, podczas wakansu stolicy biskupiej jest uwarunkowane zgodą kolegium konsultorów? Kodeks nie podaje tu żadnej normy. Wydaje się jednak, że kolegium konsultorów powinno zostać wysłuchane, a administrator diecezjalny może mianować notariusza *ad tempus*, do momentu przybycia nowego biskupa, aby w ten sposób zostawić mu pełną wolność, jak również, żeby zapobiec możliwym trudnościom⁴⁹.

Trzeba dodać, że w postępowaniu zmierzającym do usunięcia z urzędu notariusza należy uwzględnić ograniczenia, jakie mogą wynikać „z uprawnień nabytych ewentualnie na mocy umowy” (por. kan. 192). Gdy urząd notariusza wykonuje osoba świecka, to według Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego należy uwzględnić przepisy prawa cywilnego dotyczące zatrudnienia na podstawie umowy o pracę. Stąd do tej umowy z taką osobą należy roztropnie wpisać klauzulę zabezpieczającą możliwość usunięcia z urzędu z zachowaniem wymogów prawa kanonicznego. Klauzula ta ma duże znaczenie, gdyż warunki wynikające z umowy o pracę mogą być wyegzekwowane na podstawie prawa cywilnego⁵⁰.

III Zadania notariusza

Zadania notariusza określają przepisy prawa powszechnego i partykularnego. Gdy idzie o prawo powszechne, to Kodeks ogólnie stanowi, iż ma on za zadanie „spisywać akta i sporządzać dokumenty dotyczące dekretów, rozporządzeń, zobowiązań albo innych aktów wymagających ich udziału; wiernie redagować na piśmie to, co się dzieje, i składać pod tym swój podpis, zaznaczając miejscowość, dzień, miesiąc i rok; osobom, które prawnie o to proszą,

⁴⁸ Por. J. Dyduch, *Kancelaria kurii...*, dz. cyt., s. 94; zob. AS 243.

⁴⁹ Por. L. Chiappetta, *Il Codice...*, dz. cyt., s. 569.

⁵⁰ Por. „Communicationes”, 1981, vol. 13, s. 214; por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 485...*, dz. cyt., s. 368; por. L. Chiappetta, *Il Codice...*, dz. cyt., s. 569.

udostępniać z regestrów akty lub dokumenty — z zachowaniem tego, co należy przestrzegać — oraz poświadczać ich autentyczne odpisy” (kan. 484)⁵¹.

Trzeba zauważyć, że przytoczona dyspozycja kan. 484 nr 1–3, określająca zadania notariusza jest wiernym powtórzeniem dyspozycji kan. 374 § 1 KPK z 1917, choć przy pomocy terminologii bardziej związanej i precyzyjnej.

W poprzednim Kodeksie istniał przepis, w myśl którego notariusz mógł ważnie spełniać swój urząd tylko na terytorium biskupa, który go ustanowił, oraz tylko w przeznaczony dla niego sprawie (kan. 374 § 2). Aktualny *Kodeks prawa kanonicznego* zniósł przytoczoną dyspozycję, gdyż notariusze mogą być powoływani w kuriach biskupich Kościołów partykularnych nieterytorialnych (por. kan. 372 § 2)⁵².

Istotna rola notariusza w powstawaniu akt kurialnych polega na ich sporządzaniu i podpisywaniu. Dokument kurialny dotyczący funkcjonowania władzy wykonawczej uzyskuje skutek prawny, gdy jest podpisany przez ordynariusza (por. kan. 474). Natomiast podpis kanclerza względnie notariusza jest konieczny do celów dowodowych, jako potwierdzenie autentyczności aktu⁵³. Nieobecność wspomnianego podpisu byłaby oznaką defektu dokumentu na poziomie formalnym⁵⁴.

Notariusz winien spisywać akta i sporządzać dokumenty albo z urzędu, albo na zlecenie zwierzchnika, albo na prośbę stron (por. kan. 484 nr 1).

⁵¹ Powstaje kwestia: co należy rozumieć przez akta kurii. Terminologia zastosowana w KPK z 1917 r. (kan. 372) wskazuje ogólnie, że są to wszystkie dokumenty sporządzone w formie urzędowej w czasie wykonywania swoich funkcji przez pracowników kurii (por. kan. 363 § 2 KPK z 1917 r.) i przez biskupa, jeżeli nawet on nie może być uważany w dosłownym znaczeniu za członka kurii. Takie znaczenie jest zachowane także w odnowionym Kodeksie. Wśród akt kurii, według kan. 474, muszą być wyróżnione te, które „wywołują skutek prawny” po stronie adresatów. Te dokumenty charakteryzują się tym, że pochodzą od ordynariusza (por. kan. 134 § 1). Odnoszą się więc do aktów, które biskup wydaje na mocy swojej władzy ustawodawczej (kan. 135 § 2) albo do dokumentów wytworzonych przez ordynariusza na mocy władzy wykonawczej, z której korzysta. Są to: dekrety ogólne wykonawcze, instrukcje, dekrety jednostkowe, poszczególne nakazy, reskrypty, przywileje i dyspensy, o których mowa w kan. 31, 34, 48, 49, 59, 76, 85. Por. G. Trevisan, *Il cancelliere...*, dz. cyt., s. 118–119.

⁵² Por. D. Gutiérrez, *Komentarz do kan. 330–746*, [w:] *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe, fuentes y comentarios de todos los cánones*, red. A. Benlloch Poveda, Valencia 1993, s. 242; zob. A. Suosa Costa., *Komentarz do kan. 484*, [w:] *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P. Pinto, wyd. 2, Watykan 2001, s. 286.

⁵³ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 485*, dz. cyt., s. 365; por. kan. 1540 § 1 i 1541;

⁵⁴ Por. G. Trevisan, *Il cancelliere...*, dz. cyt., s. 119. G. Aral przypomina, że dopiero wraz z promulgacją Kodeksu z 1917 r. kan. 373 § 1, notariusze nabyli *fides publica* – ich podpis uwiarygadniał akty kurii. Por. *Le notariat...*, dz. cyt., s. 176.

Należy zauważyć, że w kan. 484 nr 1 użyto słowa *conscribere* (spisywać), co pozwala interpretować ten przepis w tym sensie, że notariusz jest zobowiązany osobiście, materialnie wykonywać swoje zadania (spisywać dokumenty), podczas gdy kan. 482 § 1 wskazuje na czynności, których kanclerz nie musi osobiście, materialnie wykonać, lecz za które jest jednak odpowiedzialny, jako tytulariusz urzędu. Tak więc podczas gdy kanclerz może polecić notariuszowi spisać czy sporządzić dokument oraz podpisać go, to ten ostatni nie może nikomu innemu powierzyć tego zadania⁵⁵.

Słowo *conscribere* (spisywać), jak się wydaje, można rozumieć szeroko, obejmując tym pojęciem także nowoczesne techniki pisanie i redagowania dokumentów, choć notariusz w myśl kan. 484 nr 1 ma obowiązek redagować akty kurialne osobiście⁵⁶.

Dla ułatwienia sporządzania różnych aktów zostały wprowadzone rozmaite formularze, według których należy je sporządzać. Formularze te zostały opracowane przez prawodawcę lub przez kanonistów. Jeśli są one przepisane prawnie, notariusz winien z nich korzystać⁵⁷.

Trzeba jednak dokonać pewnego uściślenia. Notariusze mogą kontrasygnować tylko akty ewentualnie wskazane w sposób jednoznaczny w dekrete nominacyjnym⁵⁸. Ustanowienie wicekanclerza i notariuszy nie pozbawia jednak kanclerza możliwości kontrasygnowania wszystkich pism kurii⁵⁹.

W tym miejscu nie może umknąć naszej refleksji pytanie: czy notariusz może odmówić podpisania dokumentu? Niniejsze pytanie suponuje, iż notariusz nie jest autorem materialnej strony pisma, które jest mu przedstawiane

⁵⁵ Por. A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 136. Kan. 482 § 1 nie mówi „cuius praecipuum munus [...] est actare digere et expedire”, lecz „cuius praecipuum munus [...] est curare ut acta curiae redigantur et expediantur, atque eadem in curiae archivio custodiantur”. Por. G. Bier, *Komentarz do kan. 482, kan. 482/3*. Ignacy Grabowski pisze w tym względzie: „Obowiązki swe winien notariusz spełniać osobiście, a nie przez swoich zastępców, z reguły tedy sam ma pisać akta. Zwyczaj wprowadził praktykę, że akta mogą sporządzać zastępcy, a notariusz po przeczytaniu stwierdza ich autentyczność; podpis bowiem nadaje pismu charakter publicznej wiary. Chociaż notariusz przez zastępców sporządza pisma, sam jednak jest odpowiedzialny za błędy i szkody przez nich popełnione. Do podpisania aktu nie może nikogo delegować. Akta są nieważne, jeżeli nie są sporządzone ręką notariusza, a przynajmniej jeżeli przezeń nie są podpisane” (*Notariusz...*, dz. cyt., s. 616).

⁵⁶ Por. A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 136.

⁵⁷ Por. I. Grabowski, *Notariusz...*, dz. cyt., s. 618.

⁵⁸ Według kan. 483 jakiegokolwiek akty albo tylko pewne określone.

⁵⁹ Por. G. Trevisan, *Il cancelliere...*, dz. cyt., s. 121–122.

do podpisu. Jest słuszne, że notariusz nie może podpisać dokumentu, gdy ten okazuje się nieważny (np. gdyby był zobowiązany kontrasygnować akt mianowania proboszcza dla parafii obsadzonej) albo kiedy zawiera nieważne klauzule (np. mianowanie proboszcza na trzy lata), a także wtedy, gdy dokument zawiera błędy materialne. Kontrola akt przez notariusza przed podpisaniem nie dotyczy jednak stylu, w którym akt został zredagowany, czyli korzystania z pewnej terminologii, sposobu wyrażania się itd., chyba że okaże się to przeciwne przepisom prawa. Funkcja notariusza ma także charakter kontrolny, aby dać gwarancję poprawności formalnej stronie dokumentu, by osiągnął on skutek prawny, którego chce autorytet kościelny⁶⁰.

Apostolorum successores w tym względzie zawiera zapis: „urząd notariusza [...] ma bardzo ważne znaczenie kanoniczne, jako że jego podpis jest publicznym potwierdzeniem realizacji aktów prawnych, sądowych i administracyjnych, to znaczy «zaświadcza» o autentyczności prawnej dokumentu, co zakłada uprzednią ocenę oraz weryfikację jego poprawnego zredagowania na piśmie” (nr 180).

Ponadto przywołane Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów odnośnie do urzędu notariusza zwraca uwagę, że „biskup korzysta z pomocy [...] notariuszy w sporządzaniu dokumentów o charakterze prawnym, jak na przykład różnego rodzaju akta jurysdykcyjne, dekrety, indulty itd., aby ich treść była precyzyjna i jasna”⁶¹.

W przypadku, w którym notariusz nie podzielałby decyzji władzy kościelnej zawartej w dokumencie, podjętej zgodnie z prawem, nie może odmówić swojego podpisu. Taka odmowa mogłaby być powodem usunięcia go z urzędu⁶².

Funkcja notariusza jest odpowiedzialna. Musi on gwarantować, że dokumenty będą redagowane w poprawnej formie. A to zakłada u niego znajomość wymogów prawa cywilnego i kanonicznego. Wspomniany urzędnik musi być zawsze przygotowany, by zredagować wszelkie dokumenty, których się żąda. Od niego też oczekuje się, że będzie odmawiał podpisania albo przygotowania dokumentów, które nie są zgodne z prawem. Gdyby przyczynił się do powstania bezprawnych dokumentów, to naraziłby się na kary kościelne (por. kan. 1391)⁶³.

Oprócz obowiązku spisywania akt i sporządzania dokumentów Kodeks ponagla notariuszy do wiernego redagowania na piśmie tego, co się dzieje,

⁶⁰ Por. tamże, s. 123.

⁶¹ Tamże.

⁶² Por. G. Trevisan, *Il cancelliere...*, dz. cyt., s. 123.

⁶³ Por. G. Read, *Komentarz do kan. 484...*, dz. cyt., s. 269.

i składania pod tym swojego podpisu, zaznaczając miejscowość, dzień, miesiąc i rok (por. kan. 484 nr 2).

Tak więc notariusz ma troszczyć się, aby były dokumentowane i opisywane te akta, które są wysyłane z kancelarii kurialnej, jak i te, które są do niej przysyłane. Jedną z form takiej dokumentacji jest prowadzenie dziennika podawczego; inną jest rejestrowanie i krótki opis dokumentów. Winien on także rejestrować pisemnie wydarzenia urzędowe i załatwione sprawy⁶⁴.

Wydaje się nieco dziwne, że kan. 484 nr 2 nie czyni żadnej wzmianki o konieczności paraflowania aktów przez notariusza, oprócz tego, że wymaga podpisu i spełnienia pozostałych wyżej wymienionych warunków. Pewnym brakiem przytoczonego przepisu jest także milczenie na temat pieczętowania przez notariusza dokumentów pieczęcią kurii lub biskupa. Skoro czynność ta jest wymagana przy wystawianiu przez proboszcza lub jego delegata dokumentów w parafii, które mają znaczenie prawne⁶⁵, to wydaje się czymś oczywistym konieczność opatrywania aktów kurialnych pieczęcią kurii lub biskupa⁶⁶.

Wreszcie kan. 484 nr 3 nakazuje notariuszom, aby „osobom, które prawnie o to proszą, udostępniać z regestrów akty lub dokumenty – z zachowaniem tego, co należy przestrzegać – oraz poświadczać ich autentyczne odpisy”. Uprawnionym do tego notariusz powinien, zachowując obowiązujące przepisy, udostępniać z regestrów akta lub dokumenty. Gdy wydaje akta, jest zobowiązany dokładnie zanotować, komu je udostępnił. Nie powinien też zwlekać z wydaniem akt, jeśli ktoś ma prawo je otrzymać. Jego obowiązkiem jest także czuwanie nad tym, by udostępnione dokumenty zostały zwrócone, w przeciwnym wypadku ma żądać ich zwrotu.

⁶⁴ Por. J. Dyduch, *Kancelaria kurii...*, dz. cyt., s. 101.

⁶⁵ „Każda parafia powinna mieć własną pieczęć. Wydawane zaświadczenia kanonicznego stanu wiernych oraz wszystkie akty, które mogą posiadać znaczenie prawne, mają być podpisane przez proboszcza lub jego delegata i opatrzone pieczęcią parafialną” (kan. 535 § 3).

⁶⁶ Por. A. Perlasca, *La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 136. A Perlasca interesująco wypowiada się na temat pieczęci kurialnej (biskupiej): „Typowym aktem notariusza jest więc podpis albo kontrasygnacja aktów. Czyn własny notariusza, chociaż Kodeks o tym nie mówi, polega także na obowiązku przyłożenia specjalnej pieczęci urzędowej kurii albo po prostu pieczęci biskupa. Nie powinno pochwałać się praktyki, wedle której także zwykli referenci kurialni mogą mieć dostęp do miejsca, w którym wspomniane pieczęcie są przechowywane i przykładać je do poszczególnych dokumentów. Pieczęć doprawdy jest narzędziem delikatnym i ma doniosłe znaczenie, gdy idzie o autentyczność dokumentu: jest więc właściwie, gdy jest ona przechowywana i używana tylko przez tego, kto otrzymał odpowiednie zezwolenie” (*La funzione notarile...*, dz. cyt., s. 142).

Notariusz ma również poświadczać autentyczność wydawanych odpisów (autentyczne kopie, uwierzytelnione odpisy).

Należy dodać, że zakres obowiązków notariusza jest regulowany ponadto prawem partykularnym. Chociaż Kodeks w tej kwestii milczy, to jest zrozumiałe, że jeśli zadania kanclerza, który jest również notariuszem, określają także przepisy prawa partykularnego, zawarte w statutach synodalnych, statutach bądź regulaminach kurii diecezjalnej, to partykularna regulacja może dotyczyć także „innych notariuszy”⁶⁷. Tak więc w stosunku do ustawodawstwa powszechnego zakres zadań notariuszy może zostać ograniczony albo rozszerzony.

Z kan. 482 § 1, według którego głównym zadaniem kanclerza jest troska o sporządzanie i wysyłanie akt kurialnych oraz strzeżenie ich w archiwum kurii, można wyciągnąć wniosek, że notariuszowi, jako pomocnikowi kanclerza, mogą zostać zlecone przez kanclerza również inne zadania związane z wysyłaniem akt kurialnych oraz strzeżeniem ich w archiwum kurii. Jest to przejaw wykonywania urzędu kanclerskiego polegającej na trosce o sporządzanie i wysyłanie akt kurialnych oraz przechowywanie ich w archiwum kurii.

Wnioski

Na podstawie analizy przepisów prawa kodeksowego i innych dokumentów kościelnych odnośnie do urzędu notariusza kurii diecezjalnej należy stwierdzić, iż:

1. Urząd notariusza kurii jest fakultatywny. Jednak w przypadku większych kurii, gdzie załatwia się wiele różnorodnych spraw, często trudnych, gdzie sporządza się dużą liczbę aktów mających skutki prawne, biskup winien mianować wicekanclerza, a gdy i to nie wystarczy – innych notariuszy.

2. W przeciwieństwie do pierwszego Kodeksu zbiór Jana Pawła II dopuszcza z reguły (poza nielicznymi wyjątkami) do urzędu notariusza kurii każdego wiernego, posiadającego przewidziane prawem przymioty i kwalifikacje. Jest to wyrazem dowartościowania diakonów, osób konsekrowanych i laików.

3. Pozycja kan. 483 § 2 w systematyce KPK nie wydaje się odpowiednia. Przepis mówiący, że w sytuacji, gdy może być zagrożone dobre imię kapłana, notariusz musi być kapłanem, powinien być zamieszczony w księdze VII, tytule II, rozdziale I, artykule 3 KPK.

⁶⁷ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 485...*, dz. cyt., s. 365.

4. Dużą wagę prawodawca przywiązuje do przymiotów notariusza kurii, od którego żąda wysokiego poziomu etycznego, wiedzy teologicznej i kanonicznej, biegłości w sprawach kanonicznych i praktyki administracyjnej.

5. Wyrazem posoborowego, duszpasterskiego ukierunkowania kurii diecezjalnej jest cenny zapis dyrektorium *Apostolorum successores* odnośnie do pracowników kurii: „Jeśli chodzi o prezbiterów, biskup zadba o to, aby mieli jakieś inne zadanie związane z posługą duszpasterską, dla podtrzymywania zapалу apostołskiego i uniknięcia – z powodu braku kontaktu z wiernymi – szkodliwej mentalności biurokratycznej”.

6. Prawo wypukła kontrolną funkcję notariusza, który winien zabezpieczać formalną poprawność dokumentów. W kwestiach merytorycznych kompetentny jest biskup diecezjalny i inni ordynariusze, choć także notariusz winien współpracować z nimi, aby treść dokumentów o charakterze prawnym była precyzyjna i jasna.

7. Sformułowania kanonów o notariuszu są bardzo ogólne, co mocno poszerza obszar kreatywności prawnej biskupa diecezjalnego i dowartościowuje prawo partykularne, które może zwiększyć lub zmniejszyć kompetencje notariusza w stosunku do ustawodawstwa powszechnego.

8. W analizowanych przepisach zbyt słabo uwydatniona jest relacja zwierzchnictwa kanclerza nad notariuszami oraz odniesienie notariuszy do kanclerza.

9. Zgodnie z optyką soborową prawodawca podkreśla duszpasterski wymiar funkcji notariusza.

10. Gdy urząd notariusza wykonuje osoba świecka, należy uwzględnić przepisy prawa cywilnego dotyczące zatrudnienia na podstawie umowy o pracę. Z tego powodu do umowy z taką osobą należy roztropnie wpisać klauzulę zabezpieczającą możliwość usunięcia z urzędu z zachowaniem wymogów prawa kanonicznego.

Notar der Diözesankurie. Die Probe der Auslegung der geltenden Vorschriften

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel ist der Versuch, die Institution des Notars der Diözesankurie laut des Codexes des Kanonischen Rechtes aus dem Jahre 1983 sowie der Urkunden des Apostolischen Stuhles und der kanonischen Doktrin vorzuzeigen.

“Die Diözesankurie besteht aus jenen Einrichtungen und Personen, die dem Bischof bei der Leitung der ganzen Diözese helfen, insbesondere bei der Leitung der pastoralen Tätigkeit, bei der Besorgung der Verwaltung der Diözese sowie bei der Ausübung der richterlichen Gewalt” (Can. 469).

Eine wichtige Rolle unter den Organen und Ämtern, aus denen sich die Bischofskurie zusammensetzt, spielt das Amt des Notars. Der Gesetzgeber verschafft dem Diözesanbischof die Möglichkeit, die Notare zu berufen; dieses Amt ist also fakultativ.

Der kurzen Einleitung folgt im ersten Teil die Präsentation verschiedener Benennungen der Notare, sowie die Darstellung dieser Funktion unter dem historischen Aspekt.

Diese Erwägungen erlauben festzustellen, dass das Notaramt, das eine langjährige Tradition hat, hat in der Vergangenheit eine bedeutsame Rolle in der Verwaltung der Diözese gespielt. Der nächste Teil dieses Artikels expliziert den Begriff Notar sowie Qualifikationen, Ernennung und Abberufung des Notars. Aufgrund unterschiedlicher Vorschriften wurde die Definition des Begriffes Notar verfasst. Es wurde festgestellt, dass der Gesetzgeber einen großen Wert auf die Attribute des Notars der Kurie legt, von dem er ein hohes ethisches Niveau, theologisches und kanonistisches Wissen, die Gewandtheit in den kanonischen Angelegenheiten sowie Erfahrung in der Verwaltung verlangt.

Der dritte Teil der vorliegenden Auslegung ist den Aufgaben des Notars gewidmet, zu denen die Erstellung und Unterzeichnung der Akten der Kurie gehören sowie die Vorlegung den berechtigten Personen, die darum bitten, der Akten und Unterlagen aus der Registratur.

Zum Abschluß werden Schlußfolgerungen gezogen, die aus der Vorschriftenanalyse des Codexes des Kanonischen Rechtes aus dem Jahre 1983, den Urkunden des Apostolischen Stuhles sowie der kanonischen Auffassung resultieren.